

FRU

FUZÛLÎ KİTABI

500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri

İSTANBUL BUYÜKŞEHİR BELEDİYESİ KÜLTÜR İŞLERİ DAİRE BAŞKANLIĞI YAYINLARI NO: 37

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
KÜLTÜR İŞLERİ DAİRE BAŞKANLIĞI YAYINLARI NO: 37

Toplantı Dizisi: 2

ISBN
975-7580-80-5

2000 Adet Basılmıştır. 1996

Yayına Hazırlayan
BEŞİR AYVAZOĞLU

Kapak Minyatürü
GÜLBÜN MESARA

Nota Yazımı
BAŞAK İLHAN

Yapım
İSTANBUL YAYINCILIK
Reklam&Turizm San.veTic. Ltd. Şti.
Millet Cd. Tevfik Fikret Sk. No:6/1
Tel-Faks: 633 00 00 Tel: 588 05 05
Fındıkzade/Fatih-İSTANBUL

Baskı
SEÇİL OFSET
518 24 47-518 23 12

FUZÛLÎ'NİN MATLA'U'L-İ 'TİKAD ADLI ESERİ VE AKİDESİ

METİN YURDAGÜR*

A. Fuzûlî'nin eserleri arasında onun akidesini tesbit bakımından *Matla'u'l-i'tikâd*'ın yeri ve önemi.

Türk edebiyatının emsalsiz dehâlarından biri olan Fuzûlî'nin (ö. 963/1556) hangi itikadî ekolü benimsediği sorusuna, özellikle onun hayatı, eserleri, fikrî ve edebî şahsiyeti etrafında araştırma yapan ilim adamlarımız ve edebiyat tarihçilerimiz tarafından birbirinden farklı cevapların verildiği bilinmektedir. Fuzûlî'yi inceleme konusu yapan çeşitli ilmî tedkik ve çalışmalarda, onun sünniliğini hararetle savunanlar bulunduğu gibi, şîî olduğunu söyleyenler de vardır. Ancak soruna herkes tarafından kabul edilebilir bir cevabın verilmesi maalesef mümkün olamamıştır. (Konuyla ilgili tartışmanın tarafları ve bunların öne sürdükleri delillerin detayı için bk. Abdülkadir Karahan: *Fuzûlî Muhiti, Hayatı ve Şahsiyeti*, İstanbul 1949, s. 126-144).

Merhum Fuad Köprülü, edebî tesirinin devamı ve genişliği yanında şiirlerinin bedî kıymeti bakımından da "en büyük Türk şâiri" olarak anılmaya değer bulduğu Fuzûlî'nin itikadî mezhebini belirlemenin, tarihî bir meseleyi halletmekten ziyade, şairin psikolojisi ve edebî şahsiyetini anlamak bakımından büyük önem taşıdığını belirtir. Fuad Köprülü'nün özellikle *Külliyyât-ı Divan-ı Fuzûlî'ye* yazdığı mukaddimede bazı tarihî vesikalara ve şairin eserlerindeki önemli sayılabilecek bazı delillere dayanarak onun Şîa-yi İmâmiyye'ye mensup olduğunu söylemesi üzerine (bk. a.g.e.; *Fuzûlî Hayatı ve Eseri*, İstanbul 1924, s. 16-18), o dönemde muhtemel görüşler ortaya konularak şairin sünniliği de savunulmuştu (msl. bk. Süleyman Nazif, *Fuzûlî*, İstanbul 1343/1925, s. 39-54). Köprülü daha sonraları *İslâm Ansiklopedisi*'ne yazdığı "Fuzûlî" maddesinde, Fuzûlî'nin sünnî olmadığını tespit edebilmek için kendisinin yaptığı türden uzun araştırmalara dahi gerek bulunmadığını, onun İmâmiyye Şîa'sına mensubiyetini ispat etmek için şiirlerinin dikkatli bir şekilde incelenmesinin yeterli olduğunu söylemişti (bk. a. mlf., "Fuzûlî", *IA*, IV, 44).

Fuzûlî'nin akidesini, onun itikadî mezhebini belirleme konusundaki

* DOÇ.DR., MARMARA ÜNİVERSİTE İLÂHİYAT FAKÜLTESİ

tartışmanın tarafları, genellikle şairin edebî eserlerinden hareket etme yolunu tercih etmişlerdir. Tartışmanın hararetili döneminde Fuzûlî'nin şiililiğini savunanlar, şairin o güne kadar tespit edilememiş olan *Matla'u'l-İtikâd* adlı akaid risalesinin bulunması halinde konunun açıklık kazanaacağı kanaatindeydiler (msl. bk. F. Köprülü, "Fuzûlî", *İA*, IV, 690; Abdülbaki Gölpınarlı, *Fuzûlî Divanı*, İstanbul 1948, "Mukaddime", s. XI, CXLIX; Abdülkadir Karahan, *Fuzûlî, Mubiti, Hayatı ve Şahsiyeti*, s. 130, 133). Onları bu kanaate Kâtib Çelebi'nin, *Matla'u'l-İtikâd*'ın "hukemâ ve İmamiyye mesleklerine göre telif edildiği" şeklindeki ifadesi (bk. *Keşfu'z-zunûn*, II, 1719) sevketmiş olmalıdır. Köprülü ve Gölpınarlı gibi Fuzûlî'nin Şii-İmami olduğunu savunanlar, Hasan Çelebi (ö. 1012/1604) tarafından verilen ve "babası Kınalızâde Ali Çelebi'nin (ö. 979/ 1572), muasırı olan Fuzûlî'yi Rafizî addettiği" yolundaki bilgiyi de kendi görüşlerini pekiştiren önemli bir delil olarak kabul ediyor, Kınalızâde'nin bu kanaatinin de ancak Fuzûlî'nin *Matla'u'l-İtikâd*'ını okumuş olmasından kaynaklanabileceğini düşünüyorlardı (msl. bk. Köprülü, a.g.e., IV, 690; A. Gölpınarlı, a.g.e., s. XI). Zira onlara göre, Kınalızâde gibi ciddi ve dindâr bir âlimin böylesine önemli bir hükmü ancak şâirin itikadî görüşlerini yanstan bir eserini okuyarak verebilmesi mümkündür.

Görüldüğü üzere Fuzûlî'nin akîdesi ve itikadî mezhebi konusunda yapılan tartışmalarda, daha çok edebî eserlerinden hareket ederek onun Şîa'ya mensubiyetini savunanlar, kendi dönemlerinde henüz neşri gerçekleştirilmemiş olan ve bizzat inceleme fırsatı bulamadıkları *Matla'u'l-İtikâd* adlı akaid risalesinin iddialarını doğrulayacak bir muhtevaya sahip bulunduğu kanaatinden yola çıkmışlardı (bk. F. Köprülü, "Fuzûlî'nin yeni eserleri", *Azerbaycan Yurt Bilgisi*, I, İstanbul 1932, s. 447-448; A. Karahan a.g.e., s. XIV, 130, 133). Arzedilen bu sebeplerden dolayı, tebliğimizin konusunu teşkil eden Fuzûlî'nin bu mühim eserinin, onun akidesini tesbit bakımından büyük önem taşımakta olduğu gayet açıktır.

B. Akide ve Akaid terimlerine kısa bir bakış

İslam dininin akıl, ruh ve vicdanla ilgili olan, fonksiyonları itibarıyla aklın görevini doğru ve iyi yapmasını hedef edinen, ruhun terbiyesini, vicdanın doğru hükmetmesini sağlayan, hülâsa insanın iç ve dış dünyasını tertemiz yapan evrensel nitelikteki prensiplerine "iman esasları" denilmektedir.

İslam ile müşerref olmuş kitlelerin imanını muhafaza etmek, henüz bu şerefe ulaşmamış insanların da şüphelerini gidererek onların da İslâm dairesine girmelerini sağlamak amacıyla faaliyet gösteren İslâmî ilimlerin başında akâid ve kelâm ilmi gelmektedir. Akaid, İslam dininde inanılması gereken esasların bütünü ve bunları konu edinen ilim dalı için kullanılan

genel bir terimdir. Bu kelime, Arapça'da "dügüm atmak ve bağlamak" mânâsındaki "akd" kökünden türemiş bulunan "akîde" kelimesinin çoğuludur. Aynı kökten türetilen ve çoğunlukla "îmân" kelimesiyle eş anlamlı olarak kullanılan "itikad" ise, bir şeye gönülden bağlanmak, o şeye düğüm atmışçasına kesinlikle inanmak, herhangi bir şeyi gönülden benimsemek demektir. Bu durumda akîde "gönülden bağlanılan şey" anlamına gelir. Bir terim olarak da "inanılması zaruri olan şey" (iman esası, mü'menün bih) diye tarif edilebilir. Buna göre akide kelimesinin çoğulu olan akaid, İslâm dininin temel kaideleri, bu dinin inanılması zaruri olan ana hükümleri mânâsına gelir. İslam akaidinin mânâyâ delaleti yönüyle kesinlik ifade eden mütevatir nasslarla sabit olmuş, inkârı küfrü gerektiren temel itikadî hükümleri, zamana, mekâna, fert ve toplumlara göre asla hiç bir değişiklik arzetmez. Bu esasların tamamı bir bütün olup bölünme de kabul etmezler. İslâm itikadî mezheplerinin tamamının kabul ettiği bu ana ilkeler doğrultusunda, İslam akâidinin temel esasları şöylece özetlenebilir:

1. Allah vardır. Varlığı kendinden olup hiç bir varlığa muhtaç değildir. O ezeli ve ebedîdir. Kâinat bütün nesne ve olaylarıyla yaratılmıştır. Bunların yegâne yaratıcısı Allah teâladır. Allah her yönden birdir. Yegâne tapınılacak varlık O'dur. Yüce Allah cisimlere ait zaman, mekân ve benzeri bütün özelliklerden ve aşkınlıkla çelişen her türlü eksiklikten münezzehtir. Allah diridir, bilendir, irade edendir, her şeye güç yetirendir, görendir, yaratan ve yönetendir, kelâm sahibidir. O yetkinlik ifade eden bütün kemal sıfatlarıyla muttasıftır. **2.** Her insanın bir kaderi vardır. Fakat kul asla irade hürriyetinden yoksun bir biçimde cebir altında değildir. **3.** Peygamberlik müessesesi haktır. Hz. Muhammed son peygamberdir. Peygamberler her bakımdan güvenilen, tebliğ görevini yerine getiren, günah işlemekten korunmuş (ma'sûm) şahsiyetlerdir. Onlarda kendilerini beşerî özelliklerden soyutlayacak herhangi bir tanrılık özelliğinin bulunması asla söz konusu değildir. Peygamberlerin nübüvvetlerini kanıtlayacak mu'cizeler göstermesi haktır. **4.** Meleklerle ve bütün ilâhî kitaplara iman her mü'min için gereklidir. **5.** Âhiret hayatı, cennet ve cehennem haktır. Bunlara iman zarûridir.

İslam dininin iman esaslarını ispat, izah ve müdafaa görevini üstlenirken çeşitli merhalelerden geçen akaid ve kelâm ilmi, farklı dönemlerde muhtelif metodlar kullanmasına rağmen, dinin yukarıda arzedilen değişmez nitelikteki temel ilkelerini Allah'a, nübüvvet ve âhirete iman şeklinde özetlenebilecek bir üçlü plan (usûl-i selâse) çerçevesinde inceleyegelmiştir. Bu üçlü plan konuyla ilgili eserlere, ilâhiyyât, nübüvvât ve sem'îyyât (me'âd) şeklinde ifade edilen ana bölüm başlıkları şeklinde yansımıştır.

C. *Matla'u'l-i'tikâd*'ın tanıtım, tavsif ve muhtevası

1- **Nüshası:** Kâtib Çelebi tarafından Fuzûlî'ye nispet edilerek "Müellif bu eserde anlatmak istediği itikadî konuları filozoflar ve imamiye mezhebine uygun bir şekilde ele almaktadır" (bk. *Kesfu'z-zunûn*, II, 1719) şeklinde tanıtilen *Matla'u'l-i'tikâd*'ın yegâne nüshasının Leningrad Şarkiyat Enstitüsü'nde bulunan bir mecmua içinde yer aldığını ilim âlemine ilk defa ünlü Rus Müsteşrik E. Eduardoviç Berthels (1890-1957) duyurmuştur (bk. F. Köprülü, "Fuzûlî'nin yeni eserleri", *Azerbaycan Yurt Bilgisi*, I, İstanbul 1932; M. Tâvî et-Tancî, "Önsöz", *Matla'u'l-i'tikâd*, Ankara 1962, s. XIV) Abdülkadir İnan, konuyla ilgili bir makalesinde, *Matla'u'l-i'tikâd*'ın da yer aldığı söz konusu mecmuanın, Vereşçgin tarafından Leningrad Asya Müzesi Kütüphanesi'ne hediye edildiğini kaydetmektedir. bk. a.mlf., "Fuzûlî'nin Arapça Divanı", *TDK Türk Dili Belleten*, Seri II, sy. 3-4, Mayıs 1940, Ankara 1940, s. 59, krş. Hamide Demirel, "Fuzûlî's Arabic Dîvân", *A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XXVIII, 1-2, s. 75. Berthels'in hayatı ve eserleri için bk. Nihat Azamat, "Berthels, Evgenii Eduardoviç", *DİA*, V, 522-523). Önce F. Köprülü (1932), yıllar sonra da Abdülkadir İnan (1940), E. Berthels'in tespit ettiği bu mecmuayı ve içinde yer alan Fuzûlî'ye ait eserleri, bir rapor halinde Rus İlimler Akademisi'ne 1930 yılında takdim ettiğini ve söz konusu raporun da Akademi bültenlerinde neşredildiğini (*Bulletin de l'Academie des Sciences de L'U. R. S., classe des Humanites*, 1930, nr. 5, p. 297-306) Türk ilim âlemine haber vermişlerdir (F. Köprülü, "Fuzûlî'nin yeni eserleri", *Azerbaycan Yurt Bilgisi*, I, Ankara 1932, s. 447-448; A. İnan, *TDK Türk Dili Belleten*, Mayıs-1940, Ankara 1940, II, 3-4, s. 59-60).

Eserin nâşiri Muhammed Tâvî et-Tancî hocamızın verdiği bilgilere göre, *Matla'u'l-i'tikâd*'ın kendisine dostu Prof. Kenan Akyüz'den intikal eden yegâne yazma nüshası 52 varaktan ibaret olup her sahifesi 13 satır ihtiva etmektedir. İstinsah tarihi bulunmayan eserin, içinde yer aldığı mecmuanın hicri 997'de (1589) Bağdat'ta Hasan Kethüdâ isimli bir şahsın eline geçtiği şeklindeki temellük notu (s. 234) gözönünde bulundurulursa, söz konusu nüshanın hicrî onuncu asrın sonlarında ve Fuzûlî'nin vefatından 30-35 yıl sonra istinsah olunduğu tahmin edilebilir (bk. Tancî, a.g.e., s. XIV; krş. Köprülü, a.g.m., s. 447; A. İnan, a.g.m., s. 59-60).

2- **Baskı ve neşirleri:** Yine merhum Tancî'nin verdiği bilgilere göre "müstensihinin okuyucuları az kalsın kendisinden istifade edilemeyecek hale getirdiği bu bozuk nüshayı" ilk defa Hamîd Araslı, çinkograf usulüyle, 1958 yılında Azerbaycan'ın Bakü şehrinde yayımlamıştır (Muhammed Fuzûlî, *Matla'u'l-i'tikâd ve'l-Kasâ'idü'l-'Arabiyye* [nşr. Hamîd Araslı], Bakü 1958). *Matla'u'l-i'tikâd* 'ın bu ilk neşri, maalesef eserin bozuk ve hatalarla dolu olan yegâne nüshasını teksir etmekten öte geç-

memiş ve hiç bir zaman ilim adamlarınca kabul edilebilecek tam bir ilmî neşir olma vasfını kazanamamıştır. Nitekim Hamîd Araslı da bu baskı için yazmış olduğu mukaddimede, söz konusu nüshanın hatalarını düzeltmemiş olduğunu itiraf etmektedir (bk. H. Araslı, "Eş'âr-ı Fuzûlî bi'l-lugati'l-'Arabiyye" Matla'u'l-i'tikâd Mukaddimesi, s. 6) Hamid Araslı'nın neşrettiği Fuzûlî'ye ait Arapça Kasideler ile *Matla'u'l-i'tikâd*, Azerbaycan Türkçesi'ne çevrilerek "Fuzûlî'nin Eserleri" başlığı altında Kril Alfabesiyle de yayımlanmıştır. (Bakü 1958-1961, IV, 285-324; bu konuda bk. H. Demirel a.g.m., s. 76).

Eserin önsöz ve notlar ekleyerek ilmî usullere uygun bir şekilde neşre hazırlanmasını Muhammed b. Tâvî et-Tancî; bu ilmî ve ciddî neşrin Türkçe'ye aktarılmasını ise Sayın Kemal Işık ve Esat Coşan gerçekleştirmişlerdir. Söz konusu neşir ve tercüme, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları Türk Edebiyatı Serisi'nin 19 numaralı yayını olarak basılmıştır. (Fuzûlî, *Matla'u'l-i'tikâd fî Ma'rifati'l-Mabda'i va'l-Ma'âd*, Ankara 1962).

3. **Muhtevâsı:** *Matla'u'l-i'tikâd*'ın mukaddimesinde eserini şairâne ifadelerle okuyucularına tanıtarak, onu kapıları iman bahçesine açılan dört rükünlü bir binaya benzeten Fuzûlî, kitabın herbir rüknünde ana başlıklar halinde "ilim ve ma'rife", "kâinatın ahvâli", "Vâcibü'l-vucûd" ile "nübüvvet-risâlet ve me'âd" bahislerini ele aldığını belirtmektedir. Öte yandan Fuzûlî, konusunun yüceliğinden dolayı "en şerefli İslâmî ilim" olarak kabul edilen akâid ve kelâm alanına ait bir eserin müellifi olmanın da kendisine büyük bir şeref kazandıracağına inanmaktadır.

İnsanların ancak aralarındaki bilgi farkları bakımından birbirinden ayrılabilirliğine dikkat çeken Fuzûlî, her şeyden önce bilgiden ve onu elde etmenin yollarından bahsetmeyi gerekli görmüştür. Eserin ilk bölümün bilgi problemine ayrılması kelâm literatüründeki klasik telif tarzına da uymaktadır. Bilindiği üzere, *Kur'an-ı Kerim*'in Allah Teâlâ'nın ve âhiretin varlığını ispat konularında uyguladığı metod, "Nereden geldim, nereye gidiyorum?" sorusuna tatminkâr bir cevap bulmaya dayanır. İnsanoğlunun yaratıldığından beri zihnini meşgul eden bu önemli soruya cevap bulmayı, büyük şair Fuzûlî de denemiş olmalı ki, incelemekte olduğumuz eserine *Matla'u'l-i'tikâd fî ma'rifeti'l-mebde'i ve'l-me'âd* (Varlığın başlangıç ve sonunun bilinmesi konusunda doğru inancın -bir güneş gibi- doğduğu yer, yahut eser) adını vermeyi uygun bulmuştur. Fuzûlî, eserine vermiş olduğu bu isimle mebdeini meâdını, nereden gelip nereye gittiğini bilen bir insanın, kendisini doğru inanç alanına götüren yolu bulmuş olacağına dikkat çekmektedir. Ayrıca yazar, eserinin adını söz konusu kelimelerden oluşturmak suretiyle bu kitapta ele alacağı temel meselelerin ana başlıklarını da okuyucularına önceden duyurmuş olmaktadır.

Kelâmla ilgili bütün kaynaklarda, âlemde görülen nizam ve gayenin, varlıklarda müşahede edilen ince âhengin tesbitinden yola çıkarak Allah'ın varlığına ve O'nun sıfatlarının bilgisine ulaşma yolu, sıklık ve başarıyla kullanılan bir methodur. Özellikle ilmî, felsefî ve kelâmî mâhiyetteki ağır istidlâlleri takip etmekte güçlük çeken avâmın kolayca kavrayabileceği bu akıl yürütme tarzı şu basamaklardan teşekkül eder. **a)** Âlemde varlıklarına şahit olduğumuz her şeyde bir düzen görmekteyiz. En azından böyle bir âhengin varlığını gösteren birtakım izlere rastlanmakta, âlemdeki nizâm ve âhengin sürekli olarak düzensizliğe galebe çaldığına hükmetmekteyiz. **b)** Evrende görülen bu düzen, belli gayelere hizmet etmekte, kâinatta hayatın devamını sağlamaktadır. **c)** Söz konusu düzen ve gayenin kendi başına ortaya çıkamayacağı ise gayet açık bir husustur. Yani varlıklar kendi kendilerine bir düzen ve gaye seçme ve belirleme imkânına sahip değildir. Hele çeşitli varlık seviyelerinde bulunan şeylerin bir araya gelerek düzenli bir alt sistem oluşturması, daha sonra da bu sistemlerin, sonunda âlem gibi âdetâ organik bir bütün meydana getirmesi, elbette bir tesâdüfün sonucu olamaz. **d)** Bu durumda, âlemin mevcut nizâm ve âhengini sağlayan ilim, kudret, irâde ve inâyet sahibi bir varlığın mutlaka bulunması gerekir. İşte bu varlık Yüce Allah'tır.

Fuzûlî de kâinattaki intizamın inceliğini ve onun yapısının sağlamlığını eserinin ikinci rûknünde müstakil bir başlık olarak incelemiş, bu konudaki düşüncelerini açıklamak için bizzat kendi hayatındaki tercih ve uygulamalarını bu konu için müşahhas bir örnek olarak ortaya koymuştur. "Nazm-ı kelâm" yolunu benimseyerek şiir ve edebiyatla meşgul bir kişi oluşunun kendisine hem duygu hem de akıl gözüyle varlıklara bakma becerisi kazandırdığını belirten Fuzûlî, bu kaabiliyeti sayesinde kâinattaki nizâm ve intizamın hikmetine rahatça ulaşabildiğini, âlemde mevcut bütün "mahsûs ve ma'kûl nakışların" bir işleyeni bulunduğu gerçeğini kolayca anlayabildiğini belirtir.

Âlemin bir Yüce Yaratıcı'sının bulunduğu sonucuna ulaştıran temel bilgilerin verilmesinden sonra O'nun varlığının çeşitli aklî ve naklî delillerle ortaya konulmasına, bu Yüce Zât'ın sıfatları, fiilleri ve bunların kâinâtla ilişkisi hakkında bilgi verilmesine ihtiyaç olduğu açıktır. Bu önemli bahisler Fuzûlî tarafından *Matla'u'l-îtikâd*'in üçüncü rûknünde ele alınmıştır.

Eserin dördüncü rûknünde peygamberlik ve meâd konuları incelenmiştir. Nübüvvet ve risâletle ilgili hususlar, Allah Teâlâ'nın mahlukâtı ile olan alâkasını, O'nun kullarına karşı rahmet ve inâyetinin sonsuzluğunu göstermesi bakımından büyük önem arzeder. Müellif eserin son bölümünün büyük bir kısmını söz konusu bahislere tahsis etmekle, konuya gereken önemi verdiğini vurgulamış olmaktadır. Fuzûlî, bu rûknün son ki-

sımlarında, eserin başlığında yer alan me'âd kelimesinin açıklamalarını yapmaktadır. Kitabı meydana getiren ana konular bu başlıklardan oluşmakta ise de, müellif zaman zaman bazan açıklama bazan da tamamlama ihtiyacından kaynaklanan birtakım tâlî meselelere de eserinde yer vermiştir.

D. Değerlendirme ve sonuç

Fuzûlî'nin bu eseri yazarken yararlandığı kaynaklar, Şehristânî'nin (ö. 548-1153) *el-Milel ve'n-nihali*, Teftâzânî'nin (ö. 793-1390) *Şerbu'l-Makâsıdı*, Seyyid Şerif Cürçânî'nin (ö. 816-1413) *Şerbu'l-Mevâkıfı* gibi kendi zamanında bilinen ve medreselerde okutulan ünlü didaktik metinler olmalıdır. Hamid Araslı'nın eserde yer alan bazı Yunan ve İslâm filozoflarına ait fikirlerin bizzat Fuzûlî tarafından kendi orijinal kaynaklarından tespit edildiğini belirtmesi (bk. H. Araslı, *Matla'u'l-i'tikâd Mukaddimesi*, s. 4) kanaatimizce biraz abartılı bir hüküm olarak gözükmektedir. Nitekim Fuzûlî de eserinde hiç bir zaman böyle bir iddiada bulunmamış, bu filozofların bazı görüşlerini dönemdeki kaynaklara yansıyan biçimiyle aktarmakla yetinmiştir. Muhammed Tancî'nin değerlendirmesine göre Fuzûlî'nin Arapça'ya vukûfu o dönemde dînî ilimleri bilen bir kimsenin bu dile vâkıf oluşu derecesindedir. Onun bu kitaptaki üslûbu ise orta derecede bir ilmî üslûptur. Ancak şairin zaman zaman seci ve müzâveceye önem veren edebî bir ifade akışı sergilediği de inkâr edilmemelidir. Bununla birlikte Fuzûlî'nin Türkçe'nin tesirinden kurtulamadığı, Türkçe cümle kuruluşu esasına göre düşündüklerini Arapça olarak yazmaya çalıştığı bu eserde gayet açık bir şekilde farkedilmektedir (bk. Tancî, a.g.e., s. XII-XV).

Fuzûlî *Matla'u'l-i'tikâd* adlı eserinde yer verdiği bütün genel akaid konularını, ehl-i sünnetin umûmî ölçüleri içinde incelemiştir. Bu önemli akâid risâlesi neşrinden önce düşünüldüğü gibi, onun Şiîliğini açıkça ortaya koyabilecek ve bu husustaki tartışmalara son verebilecek bir muhtevaya sahip değildir. Daha çok -bizim sahamız olmayan, dolayısıyla fikir yürütmeye yetkili olmadığımız- edebî eserleri dolayısıyla Şiîliğe temâyülü bulunduğu kaydedilen Fuzûlî'nin, tanıtmaya çalıştığımız bu eserde, kendi akidesini kolayca yansıtmaya müsait "imâmet" bahsinde dahi Şîa'nın görüşlerine hiç temas etmemesi, gerçekten dikkat çekicidir. Bu arada *Matla'u'l-i'tikâd*'in nâşiri merhum hocamız Tancî'nin, eserin Sünnî görüşleri benimseyen Osmanlı idarecileri nezdinde bir mevki elde edilmek amacıyla yazıldığını, bu sebeple müellifinin de, aslında mensup bulunduğu Şîa mezhebinin "takiyye" prensibini uygulayarak gerçek akidesini bu eserde yansıtmadığını düşünmesi (bk. Tancî, a.g.e., s. XII) bize diğer edebî eserlerinde aynı yolu niçin izlemediği sorusunu hatırlattığından pek isabetli bir akıl yürütme olarak gözükmemektedir.